

110

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
УСТАНОВА АДУКАЦЫІ «ВІЦЕБСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ УНІВЕРСІТЭТ
ІМЯ П.М. МАШЭРАВА»

Гістарычны факультэт
Кафедра гісторыі Беларусі

Дапушчаны да абароны

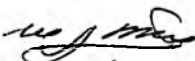
«14» 06 2013 г.

Загадчык кафедры

 А.М. Дулаў

МАГІСТАРСКАЯ ДЫСЕРТАЦЫЯ
ГІСТОРЫЯ ВІЦЕБСКАГА СВЯТА-ТРОЦКАГА МАРКАВА
МАНАСТЫРА

Спецыяльнасць 1-21 80 16 Айчынная гісторыя

Шышкова Ганна Міхайлаўна,
магістрант

Навуковы кіраўнік:

Дулаў Анатоль Мікалаевіч,

кандыдат гістарычных навук, дацэнт

Витебск, 2013

Рэферат

Магістарская дысертацыя 99 с., 142 крыніцы, 19 дадаткаў

МАРКАЎ МАНАСТЫР, ПРАВАСЛАЎЕ, АРХІТЭКТУРА, ЧАС ЗАНЯПАДУ, АДНАЎЛЕННЕ

Аб'ект даследавання – канфесійная гісторыя Віцебшчыны XVII – пачатку XXI стст.

Прадмет даследавання – гісторыя Віцебскага Свята-Троіцкага Маркава манастыра.

Мэта работы – навуковая рэканструкцыя гісторыі Віцебскага Свята-Троіцкага Маркава манастыра.

Метады даследавання: індукцыя, дэдукцыя, аналіз, сінтэз, гісторыка-параўнальны, гісторыка-генетычны, гісторыка-сістэмны.

Элементы навізны: на аснове апублікаваных і архіўных крыніц, прысвечаных гісторыі Маркава манастыра, зроблены аналіз жыццядзейнасці манастыра за час яго існавання, вырашаны праблемныя пытанні: пра час заснавання і канфесійную прыналежнасць, уведзены ва ўжытак новыя матэрыялы па гісторыі манастыра, выяўленыя ў Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі і Дзяржаўным архіве Віцебскай вобласці.

Тэарэтычная і практычная значнасць: у тэарэтычным плане работа дапамагае ўбачыць асноўныя этапы ў гісторыі існавання Маркава манастыра.

Вынікі даследавання могуць быць выкарыстаны ў навучальным працэсе ў ВДУ імя П.М. Машэрава і Віцебскай духоўнай семінарыі ў ходзе выкладання дысцыплін "Гісторыя Беларусі", "Гісторыя Віцебска і рэгіёну", "Гісторыя Царквы", а таксама пры распрацоўцы спецкурса па царкоўным краязнаўстве Віцебшчыны.

Змест

Уводзіны.....	11
Раздзел 1. Віцебскі Свята-Троіцкі Маркаў манастыр ад утварэння да пач. XX ст.....	13
Раздзел 2. Архітэктура і мастацкае аздабленне манастырскіх пабудоў.....	34
Раздзел 3. Гістарычны лёс манастыра з 1917 г. да сучаснасці.....	48
Заклучэнне.....	58
Спіс выкарыстаных крыніц.....	60
Дадатак.....	74

Уводзіны

Віцебск і яго навакольная мясцовасць вядомы з даўніх часоў сваімі старажытнымі храмамі і манастырамі, гісторыя ўзнікнення і развіцця якіх непаруўна звязана з развіццём горада. Адным з самых вядомых і шануемых на Віцебшчыне манастыроў з'яўляецца Віцебскі Свята-Троіцкі Маркаў мужчынскі манастыр. Манастыр меў няпростую гісторыю. З цягам часу былі знішчаны старажытныя храмы і пабудовы манастыра, якія мелі гістарычную і архітэктурную каштоўнасць.

Сёння ў Рэспубліцы Беларусь адбываюцца працэсы адраджэння хрысціянскай духоўнасці, значная колькасць людзей у пошуках адказаў на адвечныя пытанні прыходзіць да Бога, да Царквы. Здаўна важнымі духоўнымі цэнтрамі на нашых землях з'яўляліся манастыры. Адзін з гэтых манастыроў – Віцебскі Маркаў Свята-Троіцкі, пасля доўгага заняпаду аднавіў сваю дзейнасць на рубяжы XX – XXI стст. У сувязі з гэтым актуалізавалася неабходнасць прасачыць лёс манастыра ў гістарычнай рэтраспектыве.

Мэта работы: навуковая рэканструкцыя гісторыі Віцебскага Свята-Троіцкага Маркава манастыра.

Задачы:

- 1) удакладніць час і абставіны ўзнікнення манастыра, разгледзець яго развіццё ў XVII – пачатку XX стст.;
- 2) ахарактарызаваць асаблівасці архітэктурны манастырскіх будынкаў і іх мастацкага аздаблення;
- 3) прасачыць час і абставіны заняпаду манастыра;
- 4) разгледзець становішча манастыра ў канцы XX – пачатку XXI стст.

У апошнія гады даследчыкамі, як беларускімі, так і расійскімі, усё больш увагі надаецца гісторыі манастыроў. Характар кіравання, размеркаванне абавязкаў сярод манастырскай браціі і іншыя аспекты дзейнасці манастыроў Заходняй Расіі ў XVII – XVIII стст. вызначае ў сваім даследванні Ф.І. Цітоў

[104, 105, 106]. Даследванне І.К. Смоліча прысвечана рускаму манаству непасрэдна XV – XVII стст., і вызначана асаблівая роля жаночых манастыроў [129]. Агульную характарыстыку манастыроў і манаства ў XIX – пач. XX стст. дае П.М. Зыранаў [25]. Есць працы, якія характарызуюць асобныя бакі дзейнасці манастыроў. Л.П. Найдзёнава раскрывае гаспадарчую дзейнасць рускіх манастыроў, Н.Е. Шафажынская піша аб манастырах і манастве ў сацыякультурным аспекце [37]. Працы Ю.А. Якімовіча і І.Н. Слюньковай прысвечаны культываванню доўгавывучэнняў Беларусі [140, 127, 128]. Даследаванне А.Р. Дзянісавай прысвечана прававому становішчу праваслаўнай царквы на Беларусі ў XV – XVI стст., гаспадарчай дзейнасці праваслаўных манастыроў Турава-Пінскай епархіі ў другой палове XV – XVII стст. [21, 20].

Што тычыцца Маркава манастыра, актыўнае вывучэнне гісторыі гэтай абіцелі вялося даследчыкамі XIX – пачатку XX стст. Першым даследчыкам гісторыі віцебскага Свята-Троіцкага Маркава манастыра быў протаіерэй І.І. Грыгаровіч. У кнізе “Беларуская іерархія” (была напісана ў 1824 г., убачыла свет у 1992 г.) ім дадзены аглядавы нарыс, у якім утрымліваецца інфармацыя пра заснаванне манастыра (аўтар лічыў, што легендарны Марка заснаваў абіцель у XVII ст.) і яго жыццядзейнасць у перыяд Рэчы Паспалітай. І.І. Грыгаровіч закрануў пытанне канфесійнай прыналежнасці манастыра. Паводле яго звестак, на працягу 1751 г. у абіцелі жылі “ксяндзы базыльянскага ордэна”, аднак у наступным годзе манастыру вярнулі свабоду веры. Таксама даследчык прывёў амаль поўны спіс настояцеляў і архімандрытаў манастыра [19].

М.В. Без-Карніловіч ў працы “Исторические сведения о примечательнейших местах в Белоруссии” у 1850-я гг. у аглядавым плане закрануў пытанні гісторыі манастыра. Даследчык лічыў, што ў 1642 г. Леў Самуіл Агінскі, цівун троцкі, пабудаваў праваслаўны Маркаў манастыр замест драўлянай часоўні, якую паставіў легендарны заснавальнік Марка. Паводле

М.В. Без-Карніловіча ў 1751 г. манастыр быў аддадзены ўніяцкім манахам і толькі ў канцы XVIII ст. быў вернуты праваслаўным [6].

Да нашых дзён найбольш грунтоўным даследаваннем, прысвечаным манастыру, з'яўляецца нарыс іераманаха Сергія (Васілеўскага), змешчаны ў “Памятной книжке Витебской губернии” (1865 г.) [125], які пазней з'явіўся і асобным выданнем. У нарысе падрабязна разгледжана гісторыя манастыра ад часу ўзнікнення і да сярэдзіны XIX ст. Іераманах Сергій выказаў думку, што пачаткі гісторыі манастыра звязаны з XIV – XVI стст., падкрэсліўшы пры гэтым, што Марка заснаваў не ўласна манастыр, а манаскі скіт ці пустынь. Іераманах Сергій працытаваў М.В. Без-Карніловіча па пытанні канфесійнай прыналежнасці, але выказаў думку, што манастыр не мог быць пераведзены ва ўніяцтва і ў пацвярджэнне прывёў некалькі аргументаў. Па-першае, гэтаму перашкаджалі ўмовы фундушовай граматы; па-другое, усе наяцелі былі з асоб праваслаўных і, па-трэцяе, манастыр заўсёды знаходзіўся пад праваслаўным іерархічным кіраўніцтвам. У працы падрабязна былі апісаны пабудовы Маркава манастыра і яго святыні.

Не абыйшоў увагай гісторыю Маркава манастыра буйнейшы даследчык Віцебшчыны А.П. Сапуноў. Так, у кнізе “Река Западная Двина” [119] сказана пра час заснавання і ўмовы існавання манастыра. А.П. Сапуноў адзначаў, што адноўнікамі манастыра былі Леў Самуіл Багдановіч Агінскі з жонкаю Соф’яй Янаўнай з Бялевічаў і Севасцьян Мірскі. У 1633 г. яны пабудавалі драўляную царкву і манастырскія келлі. Акрамя гэтага ён закранае падзеі 1751–1752 гг., калі ўніяцкімі была здзейснена спроба гвалтоўна завалодаць манастыром. Даследчык асвятляе абставіны з’яўлення ў Віцебскім Свята-Троіцкім манастыры цудатворнай іконы Казанскай Божай Маці і яе знешні выгляд у кнізе “Древние иконы Божией Матери в Полоцкой епархии” [117].

Пытанне часу заснавання і падзеі 1751 г. закранае І.А. Чыстовіч у сваёй кнізе “Очерки истории западнорусской церкви”. Заснаванне манастыра ён адносіць да XVII ст. Паводле Чыстовіча ў 1751 г. манастыр быў аддадзены

ўніятam, аднак у скорым часе быў вернуты праваслаўным [138]. Гэтыя ж пытанні сцісла асвятляе і мітрапаліт Макарыў у фундаментальнай “Истории русской церкви” [31]. Заснаванне манастыра ён звязвае з 1642 годам, а пытанне канфесійнай прыналежнасці ў 1750-я гг. не закранае. Невялікі артыкул па гісторыі Маркава манастыра знаходзіцца ў кнізе “Живописная Россия” [24].

Значную цікавасць уяўляе кніга “Марков монастырь в городе Витебске” (1911), падрыхтаваная, верагодна, манахамі. У кнізе прыведзены звесткі пра гісторыю абіцелі, святыні, апісанне двух храмаў манастыра, якія знаходзіліся ўнутры манастырской агароджы (Троіцкі сабор і царква ў імя Пакрова Прасвятой Багародзіцы). У кнізе змешчаны “Проповеди, произнесённые настоятелем Маркова монастыря за богослужениями в ночь на Рождество Христово”. У выданні маюцца фотаздымкі пабудоў Маркава манастыра, уваходных дзвярэй і двух абразоў (ікона Казанскай Божай Маці і Святой Вялікамучаніцы Параскевы) [32].

Некаторыя звесткі (заснаванне манастыра, ікона Казанскай Божай Маці) па гісторыі манастыра знаходзяцца ў артыкуле, які змешчаны ў энцыклапедычным слоўніку Ф.А. Бракаўза і І.А. Эфрона [8].

У савецкі час гісторыя манастыра заставалася па-за ўвагай даследчыкаў. Выключэннем можа быць кніга Т.І. Чарняўскай “Архітэктурa Віцебска: З гісторыі планіроўкі і забудовы горада” [137]. Тут даецца сціплая інфармацыя аб Троіцкай царкве Маркава манастыра (час заснавання, архітэктурныя асаблівасці).

Да гісторыі абіцелі зноў пачалі звяртацца ў канцы ХХ – пачатку ХХІ стст. Найбольшую цікавасць уяўляе “Историческая справка: Свято-Троицкий Марков монастырь в Витебске” І. Абрамавай¹ [1]. Гістарычная даведка была падрыхтавана І. Абрамавай у 2002 г. як раздзел праектна-каштарыснай дакументацыі па аб’екту: Рэстаўрацыя помніка архітэктурны ХVIII ст. Свята-

---

¹ Выказваем шчырую падзяку І.А. Абрамавай за прадстаўлены матэрыял.

Троіцкага манастыра па вул. М. Горкага, 87 у г. Віцебску, якая выконвалася АУНВП “ВІЦЕБСКПРАЕКТРЭСТАЎРАЦЫЯ” [112].

У манаграфіі архіепіскапа Дзімітрыя (Драздова), кіраўніка Віцебскай епархіі Беларускай Праваслаўнай Царквы, прысвечанай гісторыі праваслаўя на Віцебшчыне, маюцца кароткія звесткі пра лёс Маркава манастыра ў XVII – пачатку XX стст., у час Вялікай Айчыннай вайны, у перыяд ганенняў і звесткі аб колькасці манастыроў па гадах з указаннем назваў са змяненнем колькасці насельнікаў (за 2000 – 2009 гг.) [22].

Трэба адзначыць, што кіраўніцтва манастыра не вельмі актыўна ідзе на супрацоўніцтва, гэта ў сваю чаргу значна ўскладняе разгляд сучаснага перыяду гісторыі абіцелі.

Пытанні заснавання абіцелі, яе канфесійнай прыналежнасці, становішча манастыра пад час савецкай улады і перыяд аднаўлення закрануў А.М. Дулаў у нарысе “Віцебскі Маркаў Свята-Троіцкі манастыр”, змешчаным у кнізе “Віцебскі раён: краязнаўчыя нарысы” [23]. Сцісла асвятліў гісторыю ўзнікнення абіцелі А.У. Русецкі [114, 115]. У артыкуле Л. Хмяльніцкай мы бачым даволі падрабязнае апісанне Свята-Троіцкай царквы Маркава манастыра [136], І. Абрамава закранае пытанні, якія тычацца пабудовы абіцелі, святыні Маркава манастыра – іконы Казанскай Божай маці [3]. Ю. Карпаў разгледзеў падзеі 1919-1922 гг. – перыяд існавання на тэрыторыі манастыра канцэнтрацыйнага лагера [27]. П. Тузкоў даў звесткі пра становішча Маркава манастыра ў пач. XXI ст. [132]. Л. Матвееў таксама пісаў пра ўмовы існавання Маркава манастыра ў сучасны перыяд [36]. Н. Скеп’ян і Л. Хмяльніцкая разглядалі ўплыў роду Агінскіх на культуру беларускіх зямель у складзе ВКЛ, у прыватнасці, іх удзел у заснаванні і аднаўленні манастыроў [126, 135].

Звесткі пра манастыр прыводзяцца ў энцыклапедычных выданнях. Неабходна адзначыць артыкул А. Ярашэвіча, змешчаны ў пятым томе “Энцыклапедыі гісторыі Беларусі” [142]. Наступны яго артыкул – у першым томе энцыклапедыі “Вялікае княства Літоўскае” [141]. А. Ярашэвіч у першым

артыкуле ўзгадваў пра прыход, заснаваны ў XVI ст. Маркам, аднак, у пазнейшым артыкуле аўтара Марка ўжо не згадваецца. Інфармацыйна насычанымі з'яўляюцца і артыкулы А.М. Кулагіна [29, 30]. У VIII т. “Праваслаўнай энцыклапедыі” пад рэд. Патрыярха Маскоўскага і ўсяе Русі Алексія II змешчаны артыкул Ю.А. Піскуна аб іконе Казанскай Божай Маці [107], у якім паведамляецца пра абставіны з'яўлення іконы ў Маркавым манастыры і яе цудатворныя дзеянні.

База крыніц працы разнастайная, яна прадстаўлена апублікаванымі дакументамі, зборнікамі дакументаў, прысвечанымі гісторыі царквы на Беларусі і дакументальнымі матэрыяламі Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі, Дзяржаўнага архіва Віцебскай вобласці.

Трэба адзначыць, што да сённяшняга часу многія дакументы не захаваліся. У большасці сваёй гэта звязана з пажарамі ў горадзе Віцебску. Так, падчас пажару 1752 г. быў страчаны архіў Маркава манастыра.

Быў вывучаны шэраг дакументаў, апублікаваных А.П. Сапуновым у т. 1 археаграфічнага зборніка “Витебская Старина” [116]. Тут былі апублікаваны каштоўныя, якія датычацца гісторыі ўзнікнення і развіцця Маркава манастыра, у прыватнасці, фундушавы запіс, зроблены Львом Самуілам Багдановічам Агінскім і яго жонкаю Соф'яй Янаўнай з Бялевічаў у 1642 г., якім за Маркавым манастыром замацоўваліся землі, набытыя Агінскімі ў пана Яна Кіселя Загаранскага і пана Марціна Шыдлоўскага.

У зборніку “Уния в документах” прадстаўлены асноўныя дакументы па гісторыі ўніі на беларускай зямлі. Большасць дакументаў датычацца агульнай гісторыі ўніі і толькі частка – Царквы на Віцебшчыне. Таксама змешчана некалькі дакументаў, якія закранаюць манастыр. У гэтых дакументах пацвярджалася забарона вернікам наведвання Маркава манастыра [133].

Некаторыя дакументы, якія тычацца гісторыі Віцебскага Свята-Троіцкага манастыра, апублікаваны ў кнізе “Православная церковь на Витебщине (1918-1991): Документы и материалы” [110]. Напрыклад, “Общая сводка ценностей,

изъятых из церквей, костелов и синагог Витебской губернии и переданных на государственное хранение” не раней 14 ліпеня 1922 г.

Шэраг дакументаў змешчаны у кнізе “Памятники православия и русской народности в Западной России в XVII-XVIII вв.” у 3-х частках[104, 105, 106]. Увогуле кніга прысвечана гісторыі замежных манастыроў Кіеўскай епархіі ў XVII – XVIII стст. Усяго надрукавана 746 актаў (з іх да гісторыі Маркава манастыра адносіцца 40 актаў: 26 з якіх польскамоўныя), змест іх вельмі разнастайны. Адны кажуць пра паходжанне і пачатак манастыроў, іншыя – аб іх знешнем лёсе, трэція – пра ўнутраную прыладу, іншыя – пра царкоўныя брацтвы, якія знаходзіліся пры манастырах, аб зямельных уладаннях манастыроў, таксама ўтрымліваюцца апісанні кніжных збораў, што існавалі ў абіццелях.

Былі вывучаны дакументы Нацыянальнага гістарычнага архіва Рэспублікі Беларусь [38-102]. У фондзе Маркава манастыра (ф. 2548) захаваліся дакументы па гісторыі абіццелі з XVIII ст. да пачатку XX ст. У кліравых ведамасцях за розныя гады [41, 45, 46, 48, 49, 50, 68, 69, 70, 81-84, 95] захаваліся падрабязныя апісанні многіх пабудоў манастыра, колькасць браціі, характарыстыка манастырскай гаспадарчай дзейнасці (колькасць зямлі, аброчныя артыкулы). Непасрэдна адлюстроўваюць гаспадарчае жыццё манастыра такія дакументы, як: кнігі прыхода і расхода грошай, кнігі прыхода і расхода зерня, кнігі прыхода і расхода свячнага збору і кашальковых сум, якія ў асноўным даюць статыстычныя данныя [44, 61, 65, 66, 71, 85, 87]. Шэраг дакументаў раскрываюць асветніцкую дзейнасць манастыра. Дзякуючы класным журналам царкоўна-прыходскай школы нам вядома структура гэтай установы, асаблівасці яе дзейнасці [53, 56, 64, 73, 78, 88, 92]. У манастыры вялі ўлік усіх паступаючых кніг і часопісаў, што дае прадстаўленне аб якасці і каштоўнасці бібліятэкі [55, 58]. Таксама маюцца сціслыя звесткі аб архіве манастыра [47, 57].

Лёс абіцелі ў савецкі час раскрываюць дакументы, якія захоўваюцца ў фондах Дзяржаўнага архіва Віцебскай вобласці [10–18]. Яны, на жаль, не шматлікія, аднак, даюць магчымасць прасачыць гісторыю разбурэння і забыцця Свята-Троіцкага манастыра. Былі вывучаны фонды Віцебскага губвыканкама, гарвыканкама, Віцебскага дзяржаўнага культурна-гістарычнага музея, Віцебскага архіўнага аддзела, фонды гумава-тасёмачнай і фабрыкі шаўковых тканін.

Знешні выгляд будынкаў манастыра дазваляюць аднавіць рэпрадукцыі, а таксама паштоўкі, выдадзеныя ў пачатку XX стагоддзя (дадатак А). Часцей за ўсё з пабудоў адлюстроўвалі Свята-Троіцкі храм, які быў самым старажытным у манастыры.

Тэарэтыка-метадалагічную аснову даследавання склалі прынцыпы гістарызму і аб'ектыўнасці. Пры напісанні магістарскай дысертацыі выкарыстоўваліся дзве групы метадаў – агульнанавуковыя метады (аналіз, сінтэз, індукцыя, дэдукцыя, параўнанне, абагульненне) і спецыяльна-гістарычныя метады (гісторыка-параўнальны, гісторыка-генетычны, гісторыка-сістэмны). Выкарыстанне акрэсленых метадаў дазволіла вылучыць этапы станаўлення і развіцця абіцелі, ахарактарызаваць эканамічна-гаспадарчую дзейнасць манастыра, выявіць асаблівасці архітэктурнага і мастацкага аздаблення і рэканструяваць знешні выгляд яго асноўных пабудоў.

Матэрыялы і высновы даследавання прайшлі апрацацыю на шэрагу навуковых канферэнцый: III Машеровские чтения: Республиканская научно-практическая конференция студентов, аспирантов и молодых учёных (г. Витебск, 24–25 марта 2009 г.); Молодёжь – Науке: 54-ая научная конференция студентов и аспирантов ПГПУ (г. Псков, апрель 2009 г.); От идеи – К инновации: XVI Республиканская студенческая научно-практическая конференция (г. Мозырь, 23 апреля 2009 г.); семинар студентов высших учебных заведений Республики Беларусь «Дыхание вечности в судьбе моей Беларуси» в Минской Духовной Академии (Жировичи, 4–6 декабря 2009 г.); IV

Машеровские чтения: Международная научно-практическая конференция студентов, аспирантов и молодых ученых (г. Витебск, 27–28 октября 2010 г.); Актуальные проблемы в изучении и преподавании общественно-гуманитарных наук (дисциплин): I Международная научная конференция в Витебском филиале УО ФПБ «МИТСО» (г. Витебск, 2–3 декабря 2010 г.); Молодёжь – Науке: 56-я научная конференция студентов и аспирантов ПГПУ (г. Псков, апрель 2011 г.); Віцебскія старажытнасці: навуковая канферэнцыя (г. Віцебск, 20-21 кастрычніка 2011 г.); Мазыршчына: людзі, падзеі, час: II Рэспубліканская навукова-практычная канферэнцыя (г. Мазыр, 25–26 мая 2012 г.); Молодёжь – Науке: 57-я научная конференция студентов и аспирантов ПГПУ (г. Псков, апрель 2012 г.); I навукова-практычная канферэнцыя маладых даследчыкаў "Кірыла-Мяфодзіеўскія чытанні", прымеркаваныя да святкавання 1025-й гадавіны Хрышчэння Русі (г. Віцебск, май 2013 г.); круглы стол на тэму: "Монастыри: бегство от мира или служение Богу и людям?" (г. Віцебск, чэрвень 2013 г.).

Спіс выкарыстаных крыніц

- 1 Абрамова, И. Историческая справка: Свято-Троицкий Марков монастырь в Витебске / И. Абрамова // Личный архив И. Абрамовой.
- 2 Абрамова, И. Лагерь в монастыре / И. Абрамова // Витеб. курьер. – 2003. – 13 мая. – С. 3.
- 3 Абрамова, И. Свято-Троицкий Марков монастырь / И. Абрамова // Витеб. курьер. – 1996. – 12 апр. – С. 4.
- 4 Абрамова, И. Чудотворные иконы Божией матери в Полоцкой епархии / И. Абрамова // Витеб. курьер. – 1999. – 24 сент. – С. 3.
- 5 Анішчанка, Я. Апісанне Віцебскай губерні Пятра Катляўскага 1808 года / Я. Анішчанка // Віцебскі сшытак. – 1997. – №3. – С. 148-160.
- 6 Без-Корнилович, М.О. Исторические сведения о примечательнейших местах в Белоруссии / М.О. Без-Корнилович. – СПб., 1855. – 356 с.
- 7 Белоруссия и Литва. Исторические судьбы Северо-Западного края. – Мн.: Изд. центр БГУ, 2004. – 407 с.
- 8 Брокгауз, Ф.А., Ефрон И.А. Энциклопедический словарь / Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон. – Т. VIa. – СПб.: Типо-Литография И.А. Ефрона, 1892.
- 9 Вакар, Л.У. Помнікі царкоўнай даўніны Віцебшчыны як узоры мастацтва прымітыва / Віцебскія старажытнасці : матэрыялы навук. канферэнцыі, прысвечанай 50-годдзю знаходкі берасцяной граматы ў Віцебску і 150-годдзю з дня нараджэння А. Р. Брадоўскага, Віцебск, 22-23 кастрычніка 2009 г. // [рэдкал.: Г. У. Савіцкі [і інш.]] ; Упр. культуры Віцебскага аблвыканкама, УК "Віцебскі абл. краязнаўчы музей". - Мінск : Медысонт, 2010. – с. 209-217.
- 10 Государственный архив Витебской области (ГАВО). – Фонд 123. – Оп. 1. – Д. 761: Акты по изъятию церковных ценностей в пользу голодающих по Витебской губернии. – 162 л.

- 11 Государственный архив Витебской области (ГАВО). – Фонд 1966. – Оп. 9. – Д. 422: Переписка с министерствами и ведомствами о капитальном строительстве. – 677 л.
- 12 Государственный архив Витебской области (ГАВО). – Фонд 1966. – Оп. 9. – Д. 306: Протоколы сессий городских и районных Советов Депутатов трудящихся Витебской области второго созыва. – 629 л.
- 13 Государственный архив Витебской области (ГАВО). – Фонд 2820. – Оп. 1. – Д. 33: Акты на приём восстановленных и вновь выстроенных зданий и сооружений. – 147 л.
- 14 Государственный архив Витебской области (ГАВО). – Фонд 2852. – Оп. 2. – Д. 445: Справки, информация о работе по учёту, охране, реставрации и пропаганде памятников истории и культуры области за 1970 г. – 106 л.
- 15 Государственный архив Витебской области (ГАВО). – Фонд 302. – Оп. 1. – Д. 8: Докладная записка уполномоченного горкоммунотдела по Марковщинскому району г. Витебска. – 170 л.
- 16 Государственный архив Витебской области (ГАВО). – Фонд 3085. – Оп. 1. – Д. 8: Смета капитально-монтажного строительства производственного корпуса на 1955 г. – 15 л.
- 17 Государственный архив Витебской области (ГАВО). – Фонд 322. – Оп. 1. – Д. 19: Решение горисполкома об отводе участков земли и передаче для резино-тесёмочной фабрики.
- 18 Государственный архив Витебской области (ГАВО). – Фонд 570. – Оп. 1. – Д. 43: Переписка с губернской РКИ, губпродкомом об отпуске продуктов. – 228 л.
- 19 Грыгаровіч, І.І. Беларуская іерархія / І.І. Грыгаровіч. – Мн.: БелЭн, 1992. – 102 с.
- 20 Дзянісава, А.Р. Гаспадарчая дзейнасць праваслаўных манастыроў Турава-Пінскай епархіі ў другой палове XV–XVII ст. / А.Р. Дзянісава // Беларускі гістарычны часопіс. – 2009. – №4. – С. 10–15.

- 21 Дзянісава, А.Р. Правое становішча праваслаўнай царквы на Беларусі ў XV – XVI стст. / А.Р. Дзянісава // Весн. Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 3, Гісторыя. Філасофія. Псіхалогія. – 1998. - №1. – С. 7–10.
- 22 Димитрий (Дроздов Д.; архиеп.) Витебская епархия: история и современность: монография / архиепископ Димитрий (Дроздов). – Минск: Медисонт, 2011. – 232 с.
- 23 Дулаў, А.М. Віцебскі Маркаў Свята-Троіцкі манастыр // Віцебскі раён: краязнаўчыя нарысы / І.А. Абрамава [і інш.]; уклад. М.В. Півавар. – Мн.: Паркус плюс, 2008. – С. 208-210.
- 24 Живописная Россия / Под общ. ред. П.П. Семенова. – Репринт: воспроизведение изд. 1882 г., 2-е изд. – Мн.: Беларус. Энцыкл., 1994. – 490 с.
- 25 Зырянов, П.Н. Русские монастыри и монашество в XIX и начале XX века / П.Н. Зырянов. – М.: Вербум-М, 2002. – 320 с.
- 26 Канфесіі на Беларусі (к. XVIII – XX ст.) / В.В. Грыгор’ева, У.М. Завальнюк, У.І. Навіцкі, А.М. Філатава; Навук. рэд. У.І. Навіцкі. – Мн.: ВП “Экаперспектыва”, 1998. – 340 с.
- 27 Карпаў, Ю. Адрас: Р.С.Ф.С.Р., Віцебск, 2-я Маркаўшчына. Вітканцлагер (1919-1922) / Ю. Карпаў // Лад. – 1995. – лістап. – С. 2-3.
- 28 Кривич Марков монастырь / Кривич // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.geocaching.su/?pn=101&cid=10163>. – Дата доступа: 10.02.2012.
- 29 Кулагін, А.М. Свята-Троіцкі (Маркаў) мужчынскі манастыр // Праваслаўныя храмы Беларусі: энцыкл. давед. / А.М. Кулагін, З.Э. Герасімовіч, У.П. Свентахоўскі. – Мн.: БелЭн, 2007. – С. 84-85.
- 30 Кулагін, А.М. Свята-Троіцкі Маркаў мужчынскі манастыр // Праваслаўныя храмы Беларусі: энцыкл. давед. / Маст. І.І. Бокі. – Мн.: БелЭн, 2001. – С. 231-232.

- 31 Макарий. История русской церкви / Макарий, епископ Винницкий. – Т.11., кн. 2. – Типография С. Доброеева, 1882. – 628 с.
- 32 Марков монастырь в городе Витебске. – С.–Петербург: Издание Витебского Маркова монастыря, 1911.
- 33 Мартос, А. Беларусь в исторической государственной и церковной жизни. – Мн.: Изд-во Белорусского Экзархата, 2000. – 351 с.
- 34 Матвеев, А.Ф. Витебская и Оршанская епархия сер. XIX – сер. XX в. // Православная энциклопедия Т. VIII / Под. ред. Патриарха Московского и всея Руси Алексия II. – М., 2004. – С. 570-57.
- 35 Матвеев, Л. Возвращение иконы / Л. Матвеев // Віцеб. рабочы. – 2002. – 16 лістап. – С. 1.
- 36 Матвеев, Л. Марков монастырь: вчера и сегодня / Л. Матвеев // Віцеб. рабочы. – 2001. – 16 студз. – С. 3.
- 37 Найденова, Л.П. О возможных подходах к изучению монастырской жизни / Л.П. Найденова // Церковь в истории России. – 1997. – Сб. 1. – С. 197-200.
- 38 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 22: Входящие и исходящие документы за 1800–1803 гг. История и описание монастыря (за 1800 г.), описание деревень монастыря (за 1800 г.).
- 39 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 25: Входящие и исходящие документы за 1803–1806 гг. Ведомости исповедные и о поведении архимандрита и братии монастыря за 1803 – 1806 гг.
- 40 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 26: Документы по истории монастыря с 1600 г по 1784 г.
- 41 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 46: Клировые ведомости монастыря, его церквей: Троицкой, Покровской, Николаевской и Параскевской и приписных к нему монастырей: Полоцкого Борисоглебского и Махировского Полоцкого

уезда и Невельского Преображенского за 1829, 1832-1849 гг. Послужные списки настоятеля и братии монастыря за 1808, 1814, 1815, 1817 гг. Ведомость о расходе имущества монастыря за 1832 г.

- 42 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 138: Книга входящих и исходящих документов за 1847–1848, 1853 гг.
- 43 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 210: Указ Полоцкой духовной консистории от 22 января 1854 г. о назначении исполняющим обязанности благочинного монастыре Полоцкой епархии ректора Полоцкой Духовной Семинарии архимандрита Фотия.
- 44 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 220: Книга прихода и расхода денег за 1855 г.
- 45 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 228: Клировая ведомость монастыря, его церквей: Троицкой, Покровской, Николаевской и Параскевской и приписного к нему Невельского Преображенского монастыря за 1856 г.
- 46 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 281: Клировая ведомость монастыря и его церквей: Троицкой, Покровской, Митрофановской, Николаевской и Параскевской (за 1863 г.).
- 47 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 357: Сведения об архиве монастыря.
- 48 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 637: Клировые ведомости монастыря и его церквей: Троицкой, Покровской, Николаевской, Параскевской за 1894 г. и отчет о приходе и расходе денег за 1893–1894 гг.
- 49 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 921: Клировые ведомости монастыря и его церквей: Троицкой, Покровской, Николаевской, Параскевской за 1902 г.

- 50 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 951: Клировые ведомости монастыря за 1903 г.
- 51 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 983: Ведомости о состоянии монастыря и церквей, наличии имущества, земельных владений.
- 52 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 606: Дело о представлении в Полоцкую Духовную Консисторию сведений об особо чтимых иконах монастыря.
- 53 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 794: Отчёты о состоянии церковно-приходской школы при монастыре за 1897–1902 гг.
- 54 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 178: Дело о строительстве мельницы прудок при монастыре.
- 55 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 418: Каталог книг библиотеки монастыря за 1882 г.
- 56 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 457: Ведомость о состоянии монастырской церковно-приходской школы за 1887–1888 гг.
- 57 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 873: Дело о представлении приставу 1 стана Витебского уезда сведений о состоянии монастырского архива для Московского археологического общества (1899).
- 58 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 985: Описание книг монастыря за 1910 г.
- 59 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 1018: Текст проповеди с описанием чудотворных икон монастыря.
- 60 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 907: Планы всех монастырских строений с оценкой страхового общества “Россия” (копии).

- 61 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 972: Книга прихода и расхода штатной суммы за 1907 г.
- 62 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 984: Главная церковно-ризничная опись монастыря за 1910 г.
- 63 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 1007: Смета доходов и расходов на содержание монастыря за 1914 г.
- 64 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 876: Дело о предоставлении в Полоцкую Духовную Консисторию сведений о церковно-приходской школе при монастыре.
- 65 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 952: Отчет о приходе и расходе денег за 1903 г.
- 66 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 900: Отчет о приходе и расходе денег отпущенных Витебским Губернским казначейством на содержание монастыря в 1901-1902 гг.
- 67 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 791: Дело по указу Полоцкой Духовной Консистории о страховании недвижимого имущества монастыря.
- 68 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 352: Клировая ведомость за 1875 г.
- 69 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 441: Клировая ведомость монастыря за 1885 г.
- 70 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 677: Клировая ведомость церквей, инвентарное описание имущества монастыря за 1895 г.
- 71 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 968: Книга прихода и расхода денег за 1906 г.

- 72 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 1: Выпись из книг главного трибунала Великого княжества Литовского о вооружённом нападении на монастырь с целью ограбления.
- 73 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 753: Класный журнал церковно-приходской школы при монастыре за 1896-1897 гг.
- 74 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 955: Контракты на сдачу в аренду участков монастырской земли за 1903, 1908 и 1912 гг., опись имущества церковно-приходской школы за 1908 г.
- 75 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 11: Опись имущества монастыря за 1786 г.
- 76 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 954: Ведомости о наличии скота, вещей, упряжи в монастыре.
- 77 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 19: Входящие и исходящие документы за 1794-1799, 1802, 1803, 1816 гг. Ревизская сказка священников монастыря за 1816 г. Статистическая ведомость о винокурнях монастыря (за 1799 г.).
- 78 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 651: Класный журнал церковно-приходской школы при монастыре за 1894-1895 гг.
- 79 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 986: Входящие и исходящие документы за 1910 г.
- 80 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 967: Входящие и исходящие документы за 1906-1910 гг.
- 81 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 296: Клировая ведомость за 1865 г.
- 82 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 322: Клировая ведомость церковью монастыря за 1870 г.

- 83 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 391: Клировая ведомость за 1880 г.
- 84 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 470: Клировая ведомость церквей монастыря за 1890 г.
- 85 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 21: Книга прихода и расхода свечных денег за 1799-1809 гг.
- 86 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 20: Книга прихода и расхода зерна за 1798-1838 гг.
- 87 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 34: Книга прихода и расхода свечных и кошелековых сумм за 1814-1830 гг.
- 88 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 609: Дело о предоставлении сведений в полоцкий епархиальный училищный совет о церковно-приходской школе монастыря.
- 89 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 899: Дело по указу Полоцкой Духовной Консистории об измерении площади монастырской земли и озёр.
- 90 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 948: Журнал регистрации прихода и ухода из монастыря монашествующих и послушников за 1902 г.
- 91 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 76: Дело о сборе сведений о количестве монастырской земли в г. Витебске и доходах с неё.
- 92 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 84: Ведомости о крестьянских детях, обучающихся при монастыре чтению и церковному пению, за январь-апрель 1839 г.
- 93 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 98: Исходящие документы за 1842-1845 гг. Описание усадьбы монастыря.

- 94 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 138: Книга входящих и исходящих документов за 1847-1848, 1853 гг.
- 95 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 269: Входящие документы за 1861-1863 гг. Клировая ведомость за 1859 г.
- 96 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 471: Входящие и исходящие документы за 1890 г.
- 97 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 324: Входящие и исходящие документы за 1870 г.
- 98 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 28: Входящие и исходящие документы за 1807-1818 гг.
- 99 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 87: Входящие документы за 1840 г.
- 100 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 1015: Постановления священного собора православной российской церкви об охране церковных святынь от захвата и поругания.
- 101 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 2: Документы по истории монастыря за 1763–1873 гг.
- 102 Национальный исторический архив Беларуси (НИАБ). – Фонд 2548. – Оп. 1. – Д. 317: Инвентарное описание имущества монастыря за 1869 г.
- 103 Олейникова, В. Свято-Троицкий Марков мужской монастырь / В. Олейникова // Наше православие. – 2006. – Вып. 5. – С. 4-6.
- 104 Памятники православия и русской народности в Западной России в XVII – XVIII вв. / Под ред. проф. свящ. Ф. Титова. Т.1., Ч.1. – 1905. – 528 с.
- 105 Памятники православия и русской народности в Западной России в XVII – XVIII вв. / Под ред. проф. свящ. Ф. Титова. Акты по истории

- заграничных монастырей Киевской епархии XVII – XVIII вв. Т.1., Ч.2. – 1905. – 529-1136 с.
- 106 Памятники православия и русской народности в Западной России в XVII – XVIII вв. / Под ред. проф. свящ. Ф. Титова. Т.1., Ч.3. – 1905. – 1136-1771 с.
- 107 Пискун, Ю.А. Витебская Маркова монастыря икона Божией матери // Православная энциклопедия Т.VIII / под ред. Патриарха Московского и всея Руси Алексия II. – М.: Церковно-научный центр, Православная энциклопедия, 2004. – С. 572-573.
- 108 Подлипский, А. Первомайский район г. Витебска, Витебск: Б.и., 2000. – 44 с.
- 109 Полный православный энциклопедический словарь. Т.2: [К – V]. – СПб., 1992. – 1131-2464 с.
- 110 Православная церковь на Витебщине (1918-1991): Документы и материалы / В.П. Коханко (отв. сост.) [и др.]. – Мн.: НАРБ, 2006. – 365 с.
- 111 Православные русские обители. – СПб.: книгоиздательство П.П. Сойкина, 1909. – 712 с.
- 112 Праектна-каштарысная дакументацыя па аб'екту: Рэстаўрацыя памятнага архітэктурнага XVIII ст. Свята-Троіцкага манастыра па вул. М. Горкага, 87 у г. Віцебску // ААТ “ВІЦЕБСКПРАЕКТРЭСТАЎРАЦЫЯ”, 2002.
- 113 Прошин, Г.Г. Черное воинство: Русский православный монастырь. Легенда и быль. – 2-е изд., доп. – М.: Политиздат, 1988. – 351 с.
- 114 Русецкий, А.В. Конфессиональная жизнь Витебска в XVI – XVIII столетиях / А.В. Русецкий // Веснік Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П.М. Машэрава. – 2000. – №3(17). – С. 3-10.
- 115 Русецкий, А.В. Художественная культура Витебска с древности до 1917 года: Историко-худож. очерк / А.В. Русецкий, Ю.А. Русецкий. – Мн.: БелЭн, 2001. – 288 с.

- 116 Сапунов, А.П. Витебская старина. Т. 1. – Витебск: Типо-Литография Г.А. Малкина, 1883.
- 117 Сапунов, А.П. Древние иконы Божией Матери в Полоцкой епархии / А.П. Сапунов. – Витебск: Тип. губ. правл., 1888. – 15 с.
- 118 Сапунов, А.П. Историко-статистический очерк города Витебска / А. Сапунов. – Витебск: Издат. отдел Витебской Епархии, Б.г. – 107 с.
- 119 Сапунов, А.П. Река Западная Двина: историко-географический обзор / А.П. Сапунов. – Витебск: Типо-Литография Г.А. Малкина, 1893. – 612 с.
- 120 Свято-Троицкий Марков монастырь // Витеб. епарх. ведомости. – 2000. - № 1. – С. 15-18.
- 121 Свято-Троицкий Марков монастырь // Витеб. епарх. ведомости. – 2001. - № 1. – С. 30-32.
- 122 Свято-Троицкий Марков мужской монастырь // Храмы и приходы Витебской Епархии Белорусской Православной церкви: Справочник. – Витебск, 2002. – С. 9-11.
- 123 Свято-Троицкий Марков мужской монастырь: Буклет / Издание Свято-Троицкого Маркова мужского монастыря.
- 124 Святые источники Беларуси // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://istochnik.by/vitebsk/vitebsk>. – Дата доступа: 10.02.2012.
- 125 Сергей (Василевский), иеромонах. Витебский Марков Свято-Троицкий мужеский монастырь // Памятная книжка Витебской губернии на 1865 г. – СПб., 1865. – С. 3-73.
- 126 Скеп'ян, Н. Мецэнацтва сям'і Багдана Агінскага / Н. Скеп'ян // Спадчына. – 2002. – № 2-3. – С. 174-181.
- 127 Слюнькова, И.Н. Монастыри восточной и западной традиции. Наследие архитектуры Беларуси / И.Н. Слюнькова. – М.: Прогресс-Традиция, 2002. – 600 с.

- 128 Слюнькова, І. Праваслаўныя манастыры Беларусі / І. Слюнькова // Польша. – 1995. – № 1. – С. 215-229.
- 129 Смолич, И.К. Русское монашество, 988-1917; Жизнь и учение старцев / И.К. Смолич. – М.: Церков.-науч. центр «Православ. энцикл.», 1997. – 606 с.
- 130 Сомов, С.Э. Витебский Марков Свято-Троицкий мужской монастырь / С.Э. Сомов // Православные монастыри Беларуси. – 2003. – Вып. 5. – С. 78-80.
- 131 Степанищева, В. Будет ли на Марковщине Марков монастырь? / В. Степанищева // Народнае слова. – 2006. – 10 студз. – С. 5.
- 132 Тузков, П. Марков монастырь в осаде / П. Тузков // Витеб. курьер. – 2005. – 16 дек. – С. 3.
- 133 Уния в документах: сборник / В.А. Теплова, З.И. Зуева. – Мн.: Лучи Софии, 1997. – 518 с.
- 134 Флоря, Б.Н. Витебская и Оршанская епархия 2-я треть XVII – 1-я треть XIX в. // Православная энциклопедия Т.VIII / Под. ред. Патриарха Московского и всея Руси Алексия II. – М., 2004. – С. 567-570.
- 135 Хмяльніцкая, Л. Род фундатараў і мецэнатаў / Л. Хмяльніцкая // Віцебскі сшытак. – 1995. – № 1. – С. 42-47.
- 136 Хмяльніцкая, Л. Царква ў Маркавым манастыры / Л. Хмяльніцкая // Віцебчы. – 1997. – 28 чэрв. – С. 4.
- 137 Чарняўская, Т.І. Архітэктура Віцебска: 3 гісторыі планіроўкі і забудовы горада / Т.І. Чарняўская. – Мн.: Навука і тэхніка, 1980. – 212 с.
- 138 Чистович, И.А. Очерк истории западнорусской церкви / И. Чистович. – Ч.2. – 1884. – 419 с.
- 139 Шафажинская, Н.Е. Монастыри и монашество в России XIX века: социокультурный аспект / Н.Е. Шафажинская // Вестник Московского государственного университета культуры и искусств. – 2008. - № 4. – С. 36-40.

- 140 Якимович, Ю.А. Зодчество Беларуси XVI – середины XVII в. / Ю.А. Якимович. – Мн.: Навука і тэхніка, 1991. – 366 с.
- 141 Ярашэвіч, А. Віцебскі Маркаў Троіцкі манастыр // Вялікае княства Літоўскае: Энцыклапедыя. У 2 т. Т. 1: Абаленскі-Кадэнцыя / Рэдкал.: Г.П. Пашкоў (гал. рэд.) і інш. – Мн.: БелЭн, 2005. – С. 454-455.
- 142 Ярашэвіч, А. Маркаў манастыр // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. У 6 т. – Т. 5. – Мн.: БелЭн, 1999. – С. 75.